

ԴԱՍԱԿԱՐԳԵՐԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՍԱ-
ՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԷՁ*)

Պրոլետարիատի թշուառ տնտեսական վիճակը հասկանալու և այդ վիճակի հետևանքները պատկերացնելու համար մենք կը բերենք մի քանի վկայութիւններ և մի քանի վիճակագրական պերճախօս թուեր:

1863 թուին Անգլիայում պաշտօնական ըննութիւն է նըշանակուած եղել աքսորի և տաժանակիր աշխատանքների դատապարտուած ոճրագործների ապրուստի և սնունդի վերաբերմամբ: Քննութեան արդիւնքները տպագրել են յետոյ «Կապոյտ գրքում»: «Մանրագնին համեմատութիւնները,—ասուած է ի միջի այլոց ըննութեան մէջ,—անգլիական բանտերում փակուած ոճրագործների և բանտրական տներում ապրող չքաւորների ու գիւղական ազատ բաւուրների ստացած սնունդների միջև ցոյց են տալիս, որ առաջինները (ոճրագործները) աւելի լաւ են կերակրուած, քան վերջին երկու դասակարգերը»:

Մարքսը «Կապիտալի» մէջ բերում է Բելգիական բանտերի գլխաւոր տեսուչ Ducpetiaux-ի հետեւեալ պատմութիւնը:

«Ամեն մի բանտւորական ընտանիք միջին թուով ունի 4 երեխայ. ուրեմն՝ ծնողներին էլ հետը հաշուելով՝ նա բաղկացած է 6 հոգուց: Այդ վեց հոգուց կարող են աշխատել 4-ը, եթէ չպատահի որեւէ հիւանդութիւն և այլն: Այդ պայմաններում ընտանիքի արդիւնքների մաքսիմումը կը կազմի 1068 ֆրանկ: Եթէ բանտւորը այնքան սնունդ ստանալ, որքան նաւաստին, նրա ընտանիքի տարեկան ծախքը կը բարձրանալ մինչև 1828 ֆր., որ կը կազմէր 760 ֆր. դեֆիցիտ. որքան զինտրը, այդ ժամանակ նրա ընտանիքի ծախքը կը բարձրանալ մինչև 1473 ֆր. որ կը կազմէր 405 ֆր. դեֆիցիտ.

*) Տես «Մուրճ» № 5:

որչան բանտարկեալը,—այդ ժամանակ կը բարձրանար մինչև 1112 ֆր., որ կը կազմէր 54 ֆր. դեֆիցիտը:

Ուրեմն Բելգիայում ևս ազատ բանուորը աւելի վատ է ապրում քան բանտարկեալը:

«Առաջ բերած օրինակելի ընտանիքում» — շարունակում է Ducpetiaux-ն, — միացրուած են արգելանքի ամեն տեսակ աղբիւրներ: Բայց բանուորական վարձ տալով ընտանիքի մօրը, մինք զրկում ենք զբանով տունը տանտիրէնցից: Ո՞վ պէտք է հետեւէ տան կարգ ու կանոնին, սպիտակեղէնը և շորը կարկատէ, կարէ ևայլն: Եւ ինչպէս են անում բանուորների մեծ մասը, որոնք ապրանքները գնում են ոչ թէ օպտով, ինչպէս բանտերում, այլ փոքրիկ մասերով: Ինչպէս են կառավարւում նրանք: Նրանք այդ կարողանում են անել շնորհիւ այն մի շարք միջոցների, որ կազմում են բանուորական ընտանիքի գաղտնիքը: Նրանք կրճատում են իրանց ամենօրեայ կերակրի բանակը, միս քիչ են գործածում, կամ բոլորովին չեն գործածում. նոյնպէս իւղը և բուսեղէնը: Տեղաւորում են իրանց ընտանիքը մէկ կամ երկու սենեակներում, որտեղ աղջիկները և երիտասարդ տղամարդիկ քնում են միասին, յաճախ խոտէ միենոյն տոպրակի վրայ: Նրանք տնտեսում են իրանց շորերի և սպիտակեղէնի վրայ, զրկում են իրանց մաքրութիւնից, կիրակնօրեայ բաւականութիւններից ևայլն: Նրա նրանք հասնում են այդ սահմաններին, բաւական է լինում կենսական պիտոյքները գների աննշան բարձրանալը, որպէսզի գլորէ նրանց մուրացկանների շարքերը... Ամբողջ Բելգիայում հաշւում են 930,000 ընտանիքներ: Նրանցից, պաշտօնական վիճակագրութեան համաձայն՝ 90,000 հարուստ (ընտրողական իրաւունք ունեցող) ընտանիքներ, որոնց անդամների թիւը հաւասար է 450,000-ի, 190,000 մանր միջին դասակարգի ընտանիքներ (գիւղերի և քաղաքների ազգաբնակչութիւնից), որոնց նշանաւոր մասը անընդհատ անցնում է պրոլետարիատի շարքերը,—ընդամենը 1,950,000 հոգի: Վերջապէս 450,000 բանուորական ընտանիքներ, ընդամենը 2,500,000 հոգի, որոնց օրինակելի ընտանիքները ճաշակում են վերև նկարագրած բարօրութիւնը: 450,000 բանուորական ընտանիքներից աւելի քան 200,000-ը մտցրուած են աղքատների ցուցակներում:»

Այս նկարագրութիւնը կազմուած է մի քանի տասնեակ տարի սրանից առաջ: Շատ է փոխուել արդեօք զրանից յետոյ պրոլետարիատի դրութիւնը:—Այդ հարցին պատասխանում են մասամբ վերև բերուած վիճակագրական տեղեկութիւնները, որ կազմուել են համեմատաբար վերջին ժամանակներս: Բերնը 30 յուլի, 1905.

մի վկայութիւն ևս, որտեղ նկարագրուած է բանուորների ներկայ վիճակը Գերմանիայում: Այդ վկայութիւնը պատկանում է մի բուրժուական դրողի՝ դոկտ. Էրնստ Ֆրանկէի գրչին և այդ պատճառով աւելի ևս գնահատելի է:

«Էիշտ է, կայսրութեան հիմնուելու օրից,—ասում է Ֆրանկէն,—գերմանական ազգայնակութեան նշանաւոր մասի կեանքի պայմանները և բարեկեցութիւնը բաւական բարձրացել են և այդ միւլթարական զարգացման մէջ նշանաւոր մասնակցութիւն են ունեցել իրանք ժողովրդական մասսաները, բայց առաջադիմութիւնը ուժեղ շօշափել է մասսաների միայն վերին խաւերը: Իսկ ներքեւ, խորքերում՝ զտնուող շերտերը ապրում են դեռ կարիքի, չբաւորութեան, աղքատութեան մէջ, նրանք իջեցրուած են միջին գոյութեան մինիմումը ¹⁾: Նայեցէք քաղաքների աղքատ բնակարանների նկարագրութիւններին, նրանց անբարոյականացնող աղքատութեամբ մարդու հոգու և մարմնի վրայ: Կարգացէք այն տեղեկագրերը, որտեղ պարզուած է, թէ որպիսի աղքատիկ մոռնո՞ւ են ստանում իրանց բնակարաններում աշխատող բազմաթիւ բանուորներ, որոնց ստացածը հազիւ հնարաւորութիւն է տալիս նրանց քարշ տալու իրանց գոյութիւնը: Տեսէ՛ք, թէ կարգին բանուորական ընտանիքների բիւջէներում որքան աննշան ու ողորմելի են շորի, կօշիկէնի, ամանների և կահ-կարասիքի համար նշանակուած գումարները: Պրուսիայում ընտանիքների աւագներից 70⁰/₀-ը ազատուած է եկամուտային հարկից, որովհետեւ այդ ընտանիքների տարեկան մուտքը 900 մարկից պակաս է: Գերմանական բանուորների տարեկան աշխատավարձը կազմում է 600—700 մարկ: Սաքսոնիայի և Սիլեզիայի մի քանի տեղերում արհեստաւոր ոստայնանիւնների բազմաթիւ ընտանիքներ ամենաողորմելի գոյութիւն են քարշ տալիս տարեկան 300—400 մարկով: Դերձակների մօտ աշխատող կանանց դրութիւնը, որոնք շաբաթական 6—7 մարկ են ստանում, դեռ վատթարագոյնը չէ: Այդ տեսակ ընտանիքների բիւզէների մէջ շորի, կօշիկների, կահ-կարասիքի վրայ ընկնում է հազիւ 40, 30 և մինչև իսկ 20 մարկ տարեկան: Միլիթոսաւոր մարդիկ միայն մեծ տօներին հնարաւորութիւն ունին տեսնելու իրանց սեղանի վրայ իսկական մսի կտոր: Հարկւր հազարները ապրում են նեխուած, խճողուած բնակարաններում: Եւ այդ կարգի բնակարանները լցուած են հաշուած միայն այն ժամանակ, երբ ամեն մի սենեակում, ապրում են 6 հոգի, իսկ երկու սեն-

¹⁾ Ընդգծումներն մերն են.

նակից բաղկացած բնակարաններում՝ աւելի քան 10 հոգի»

Ահա թէ ինչ է ներկայացնում իրանից—բուլժուական գրողի այս համառօտ և կցկտուր նկարագրութեան համաձայն, —գերմանական պրոլետարիատի ներկայ վիճակը։ Այդ թշուառ տնտեսական վիճակի բնական և անխուսափելի հետևանքն է ազգաբնակութեան մեծամասնութեան ֆիզիքական և բարոյական այլասեռումը։ Բարակացաւ և այլ նման «պրոլետարական» կոչուող հիւանդութիւնները, որ հետևանք են տասնեակ տարիների կիսաքաղցած գոյութեան. վաղաժամ մահացութիւնը բանուորների մէջ քանի գնում աւելի և աւելի հրէշաւոր չափեր է ընդունում։

Ենասոսի «Համեմատական վիճակագրութեան» մէջ բերուած են մի քանի հետազօտութիւններ, որ ձեռնարկել են վերջին ժամանակներս եւրոպական մի շարք քաղաքներում մահացութեան աստիճանները որոշելու համար ազգաբնակութեան զանազան խաւերում։

Պէշտի վիճակագրական բիւրօի հետազօտութիւնների համաձայն՝ միոնոդների միջին հասակը զանազան կարգերի ազգաբնակութեան համար եղել է հետևեալը.

	Հաշուելով երեխաներին մինչև 5 տ.	Առանց հաշուելու մինչև 5 տարեկան երեխ.
1 կարգի, հարուստ ազգաբնակութիւն	—38,81	50,86
2 » միջակ կարողութ. տէր ազգաբ.	—23,50	44,66
3 » չքաւոր ազգաբնակութ.	—14,41	41,31
4 » աղքատ ազգաբնակութ.	—10,12	40,22

Ուրեմն հարուստը ապրում է միջին թուով,—եթէ ի նկատի չառնենք երեխաների մահացութիւնը,—մօտ 50 տարի, իսկ աղքատը մօտ 40 տարի։ Իսկ եթէ հաշուենք և երեխաներին, ուրոնց մէջ մահացութիւնը (եթէ մանաւանդ նրանք աղքատ են) անհամեմատ աւելի ուժեղ է քան հասակաւորների մէջ, մենք կը տեսնենք, որ աղքատի կեանքը միջին թուով համարեա 4 անգամ աւելի կարճատե է, քան հարուստինը (38, 81 և 10, 12)։

Նոյն արդիւնքներն է տալիս Գերմանիայի մի քանի քաղաքների վիճակագրութիւնը։ Լայպցիգում վիճակագրական բիւրօն որոշել է մահացութիւնը ըստ փողոցների, որ նա բաժանել է երեք կարգի. 1) փողոցներ, որտեղ ամեն մի սենեակին միջին թուով գալիս է 1 բնակիչ (նշանակում է հարուստ փողոցներ), 2)—որտեղ ամեն մի սենեակին գալիս է երկու բնա-

կիչ (միջին կարգի փողոցներ) և 3) — ամեն մի սենեակին 3 բնակիչ (աղքատ փողոցներ):

	1000 մար- դուց, բոլոր հասակները վերցրած.	1000 երեխա- յից, 0 — 1 տարեկան հասակում
Մեռել են՝	1871—1872	1871—1872
1 կարգի փողոցներում . . .	23 18	362 268
2 « « . . .	33 22	435 333
3 « « . . .	49 30	691 500

Ուրեմն, աղքատ ազգաբնակութեան մահացութիւնը 1871 թուին (ծաղիկ հիւանդութիւն է եղել այդ տարին) 2 անգամ աւելի շատ է քան հարուստ ազգաբնակութեան, իսկ 1872 թուին 600/0 աւելի: Աղքատ մանուկների մահացութիւնը 71-ին 910/0 աւելի, 1872 թուին 900/0 աւելի:

Բրաունշվայգի վիճակագրութեան մէջ փողոցները բաժա-
նուած են համաձայն բնակիչների տարեկան միջին եկամուտի:
Թուերը վերաբերում են 10 տարուայ ժամանակամիջոցի, 1864-ից
մինչև 1873: Այդ վիճակագրութեան համաձայն, միջին թուով,
1000 հոգուց մեռել են տարեկան —

Այն փողոցնե- րում, որտեղ մի հոգու եկամուտը	{	աւելի է քան 250 տալլեր—15,2 հոգի=100
		200—250 « —19,1 « =130
		150—200 « —19,1 « =130
		100—150 « —22,5 « =150
		75—100 « —26,8 « =179
		75ից պակաս « —34,7 « =237

Եթէ առաջին կարգի փողոցներում մեռնողների թիւը հա-
ւասարեցնենք 100-ին, ինչպէս ցոյց է տրուած աղիւսակի մէջ,
վերջին կարգի փողոցներում մեռնողների թիւը կը կազմի 237:
Վիեննան բաժանուած է 10 բաղաբաժանների:

Առաջին բաղաբաժանում, որտեղ ապրում է հա- 1874—1875
րուստ ազգաբնակութիւնը, ամեն 1000 հոգուց մեռել են՝ 13—14
Միջնակարգի բաղաբաժաններում՝ 25—28

X քաղաքամասում, որտեղ ապրում են բանուորական
ընտանիքներ՝ 61—43

Այդպիսով Վիեննայում աղքատ ազգաբնակութիւնը՝ բա-
րեյաջող տարին (1875) 3 անգամ աւելի է մեռնում, իսկ ան-
բարեյաջող տարին (1874) մինչև իսկ 5 անգամ աւելի, քան
հարուստ ազգաբնակութիւնը:

Յրանսիացի տնտեսագէտ Ժիտի ասելով, Պարիզում

տարեկան մահացութիւնը, որ իջնում է հարուստ կլարդալնե-
րում մինչև 10-ը (1000 վերաբերմամբ) Մոնմարտրի կլարտա-
լում, որտեղ ապրում են բացառապէս բանուորները, հասնում
մինչև 43: Կարելի է ուրեմն ասել,—նկատում է այդ առիթով
Իւանիւկովը,—որ աղքատը 4 անգամ աւելի շատ շանսեր ու-
նի մեռնելու, քան հարուստը:

Աւելի սարսափելի կը լինի տպաւորութիւնը, եթէ մենք
վերցնենք մահացութեան տարբերութիւնը էպիդեմիաների
ժամանակ:

Բրաունշվայգում զանազան խաւերի մեռնողների թիւը
եղել է, ըստ փողոցների, որտեղ ամեն մի բնակչի միջին տա-
րեկան եկամուտը կազմել է՝

250 աւլ. աւելի, 200—250, 150—200	100—150	75—100,	75-ից պակաս		
Ծաղիկ հիւանդութիւնից	100	166	400	766	933 1700
Թոքախտից	100	146	157	200	226 226
Սօլերայից.	100	100	466	466	1000 1766

Ինչպէս տեսնում էք այս թուերից, 100 հարուստ մեռնող-
ների դէմ թոքախտից մեռել են 226 աղքատներ, այսինքն
աւելի քան 2 անգամ շատ. ծաղիկ հիւանդութիւնից 100
դէմ—1700, այսինքն 17 անգամ աւելի, և խոլերայից 100 հա-
րուստի դէմ 1766 աղքատ, այսինքն 17½ անգամ աւելի:

Այս թուերը միանգամայն պարզում են բանուոր դասա-
կարգի զարհուրելի դրութիւնը և ցոյց են տալիս այն վիճը,
որ բաժանում է միմեանց ներկայիս երկու հակամարտ դասա-
կարգերը՝ բուրժուազիան և պրոլետարեատը:

Այդ թշուառ տնտեսական պայմանների հետեանք է նաև
ալիօհոլականութեան, ոճրագործութիւնների և պրոստիտուցիա-
յի յարածուռ զարգացումը, որ ահագին աւերումներ է գործում
բանուոր դասակարգի մէջ: Ժամանակակից անտրոպոլոգիական
կրիմինալիստական դպրոցը, ի դիմաց հռչակաւոր Լոմբրոզօի,
Տարնովսկու և Ֆերբերօի, ճգնում էր և դեռ ճգնում է հաւա-
տացնել մարդկանց, որ ներկայ քաղաքակրթութեան այդ քրո-
տըմնելի արտայայտութիւնները զուտ բիօլոգիական—անտրոպո-
լոգիական կատեգորիաներ են, որ մարդիկ ոչ թէ դառնում են
ալիօհոլականներ, ոճրագործներ, պոռնիկներ՝ շնորհիւ այս կամ
այն արտաքին պատճառների, այլ ծնւում են, որպէս ալիօհո-
լականներ, ոճրագործներ և այլն: Ներկայումս հասարակագի-
տական թէօրիաները մի կողմից, և ստատիստիքական բաղմա-
թիւ ուսումնասիրութիւնները միւս կողմից միանգամայն պար-

զեւ են, որ այդ երեոյթները, իբրեւ լայն, մասսայական երեոյթներ, ոչ թէ բիօլոգիական այլ ընդհանրապէս սոցիօլոգիական կատեգորիաներ են, որ նրանք անմիջական արդիւնք են տիրող անորմալ ու անագորոյն սոցիալական կարգերի, ազգաբնակութեան անապահով, թշուառ տնտեսական վիճակի:

Ալկոհոլականութիւնը, ոճրագործութիւնը և պրոստիտուցիան միեւնոյն պատճառների հետեանքները լինելով՝ ամենասերտ կերպով կապուած են միմիանց հետ իրանց արտայայտութիւնների մէջ: Ոճրագործութիւնների մեծ մասը կատարուած է անմիջապէս ալկոհոլի ազդեցութեան տակ. պրոստիտուցիան համարուած է ոճրագործութեան մի որոշ տեսակը, Weibliche Erscheinungform des Verbrecherthums—ինչպէս ասում են գերմանացիները:

Բերենք մի քանի վիճակագրական թուեր:

Գերմանիայի ազգաբնակչութիւնը 1901 թուին բաղկացած է եղել 56 միլիօն հոգուց: Այդ թուականին ամբողջ ազգաբնակչութեան ծախքը կազմել է՝

Հացի համար—	1700	միլիօն մարկ,	ամեն մի հոգուն	մէջ. թուով—	30	մարկ:
Մսի	«	—2250	«	«	«	—40
Ոգել. խմ.	«	—3300	«	«	«	—58

Այսպիսով ալկոհոլի վրայ գերմանական ազգաբնակչութիւնը համարեա 2 անգամ աւելի է ծախսում, քան հացի վրայ: Յայտնի է, որ ալկոհոլի գլխաւոր սպառողը պրոլետարիան է: Նա զրկուած է իրան հացից, սննդաբար կերակուրներից և քանի գրեւորում աւելի ու աւելի մեծ չափերով տրուած է հարբեցողութեան: Dr. Richard Fröhlich-ը իր «Alkoholfrage und Arbeiterklasse» գրքոյի մէջ, մասնացոյց անելով այն պայմանները, որ մղում են պրոլետարիատին ալկոհոլականութեան գիրկը, վերջացնում է իր խօսքը հետեւեալ տողերով. «Օրինակները օրինակների յետևից գալիս են մեզ ապացուցանելու, թէ որչափով պէտք է «սոցիալական յարաբերութիւնների» մէջ փնտռել ալկոհոլականութեան գլխաւոր արմատը: Ով աչքի առաջ ունի բանդուրների վարձատրութեան և բնակարանային պայմանները, նրանց սնուելու եղանակը, թշուառութեան ամբողջ ստորացուցիչ դերը, թշուառութեան, որ շնորհիւ մեր հասարակական կարգերի թագաւորում է բոլոր խաւերում ինչնեւ գիւղական բանուորի անասնական գոյութեան պայմանները և տնային արհեստաւորի մահացուցիչ վիճակը,—ով այդ բոլորը գիտէ, նա կարող է միայն զարմանալ, որ մարդիկ դեռ աւելի շատ չեն գործածում ալկոհոլը, որպէսզի մոռացութեան տան

իրանց, որպէս զի հտեանեն և չզգան իրանց ամբողջ թշուառութիւնը»

Արկոհոլականութեան հետեանքները յայտնի են՝—ամեն տեսակ հիւանդութիւններ, խելագարութիւն, վաղաժամ մահ, ոճրագործութիւններ ևայլն:

1892—94 թ. թ. գերմանական հիւանդանոցներում մեռել են 35,736 արկոհոլիկներ և 4,454 արկոհոլից խելագարուածներ ¹⁾:

Անգլիայում ինքնասպանների 300/0-ը (իսկ Ռուսաստանում նոյնիսկ 380/0-ը) եղել են արկոհոլիկներ:

Արկոհոլից խելագարուածների թիւը Գերմանիայում և Աւստրիայում կազմում է 250/0, իսկ Ֆրանսիայում մինչև իսկ 400/0:

1876 թ. Գերմանիայում պատահական ոճիրների (Gelegenheitsverbrechen) թիւը, որ գործուել են արկոհոլի ազդեցութեան տակ կազմել է 41,70/0: 1795 և 96 թ. թ., Վիեննայում, բանտարկութեան ընդհանուր ժամանակամիջոցից, որին դատապարտուել են բոլոր ոճրագործները,—294 տարի, 6 ամիս և 8 օր գալիս է այն դէպքերին, երբ ոճրագործութիւնը կատարուել է արկոհոլի անմիջական ազդեցութեան տակ: Դա կազմում է ընդհանուր ժամանակամիջոցի 650/0 ²⁾:

Պրոստիտուցիայի և ոճրագործութիւնների քանակի մէջ եղած կապը ցոյց են տալիս հետևեալ թուերը:

Անգլիայում 1858 թուից մինչև 1864-ը կին ոճրագործների թիւը կազմել է 377,000 հոգի: Դրանցից 209,000-ը, այսինքն 600/0-ը եղել են հասարակական կանայք: 1843-ից մինչև 1854-ը, 12 տարուայ ժամանակամիջոցում, գողութիւններ ընդհանուր թուից 360/0-ից աւելին կատարել են հասարակական կանայք:

Այդպէս սերտ կերպով կապուած են միմեանց հետ ժամանակակից քաղաքակրթութեան այդ երեք անտիպոտները—արկոհոլականութիւնը, պրոստիտուցիան և ոճրագործութիւնը: Դառնանք նրանց պատճառներին:

«Ոճրագործութիւնը աւելի յաճախ պատահում է ստորին, քան բարձր դասակարգերում,—ասում է պրոֆ. Մայօ Սմիտը ³⁾ և ամեն տարուայ ոճրագործների նշանաւոր քանակը մատակարարում են ստորին դասակարգերը»

¹⁾ Brockhaus, B. I, Alkoholismus.

²⁾ Paul Hirsch.—«Verbrechenund Prostitution.»

³⁾ Майо Смитъ. «Статистика и социология», стр. 240, пуд. 1901 г.

Յայտնի է, որ ոճիրների ամենամեծ քանակը գործուում է սեփականութեան դէմ (գողութիւն, կողոպուտ, բռնութիւն ու սպանութիւն այդ նպատակով և այլն): Եւ այդ ոճիրներից 94, 40/0-ը ընկնում է չքաւոր դասակարգերի վրայ:

Նոյն բանը աւելի որոշ կերպով մենք տեսնում ենք պրոստիտուցիայի վերաբերմամբ: Բոլոր երկրների և բոլոր ժամանակների վիճակագրութիւնները ցոյց են տալիս, որ պոռնիկների համարեա 100 0/0 (այսինքն համարեա բոլորը) չքաւոր դասակարգից են և որ բոլորը դիմում են այդ դժբախտ արհեստին հարկադրուած իրանց չքաւորութիւնից: Օրինակի համար կարելի է յիշել 1855 թուին, 1873 թուին և 1898 թուին Գերմանիայում կատարուած վիճակագրութիւնները: 1) Բաւական պերճախօս է այդ կողմից Փարիզում կատարուած մի վիճակագրութիւն 5000 պոռնիկների վերաբերմամբ: Դրանցից 1440-ի համար պոռնիկութիւնը արդիւնք է եղել չունենոր և դրժքաղը վիճակի: 1250 հոգի բոլորովին զուրկ են եղել ծնողներից և նիւթական միջոցներից: 230 հոգի գործադրելիս են եղել այդ արհեստը, որպէսզի կերակրեն իրանց աղքատ ծնողներին: 1400 հոգի եղել են ամուսնաթող (տղամարդկանց կողմից) կանայք, կարօտ ապրուստի միջոցների: 400 հոգի զանազան կողմերից սպաների և զինուորների միջոցով Պարիզ բերուած աղջիկներ են եղել, որոնք դժբախտանալուց յետոյ, ապրուստի միակ միջոցը անառակութիւնն են դարձրել: Վերջապէս մնացած 280 հոգին եղել են յղի ժամանակ իրանց սիրահարներից թողնուած աղջիկներ:

1871—72 թուականներին Բերլինում արձանագրուած 2224 պոռնիկներ եղել են իրանց ծագումով

1015 հոգի՝—47,90/0—արհեստաւորական շրջանից

467 « —22 0/1—գործարանային բանուորների շրջ.

305 « —14,40/0—փոքրատիճան ծառայողների «

222 « —10,40/0—միջին կարգի « «

87 « —4,10/0—գիւղական « «

26 « —1,20/0—զինուորական « «

Մնացած 102 աղջիկների ծագումը չէ իմացուել: 2)

Այս տիպիքական աղիւսակը մեզ ցոյց է տալիս, որ պոռնիկների ամենամեծ տոկոսը տալիս են՝ 1) արհեստաւոր բանուորները, որոնց վիճակը ամենավատթաւն է պրոլետարիա-

1) S. Dr. Alfred Blaschko, «Prostitution im 19. Jahrhundert.»

2) August Bebel.—Die Frau und der Sozialismus, J. 176.

կան բոլոր խաւերից, և 2) գործարանային, կամ ինտուստրիա-կան բանուորները:

Պոնտիօթեան և «սոցիալական միջավայրի» մէջ ե-ղած կապը պարզ կարելի է դիտել տնտեսական կրիզիսների ժամանակ:

1875 թուից մինչև 1878-ի ժամանակամիջոցը յայտնի է Գերմանիայում իբրև արդիւնաբերութեան անկման շրջան, որ շարունակուում է մինչև 82 թուականը: Իսկ 82-ից սկսում է արդիւնաբերութեան ծաղկման շրջանը, որ տևում է մինչև 1885 թիւը: Այդ ժամանակամիջոցներում Բերլինի պոռնիկների ցուցակները, ներկացնում են հետևեալ պատկերը: ¹⁾

	Բերլինի ընակիչնե- րի թիւը	Ոստիկանական հակոցութեան տակ գտնուող աղջիկնե- րի թիւը	Ազգաբնակչութեան ամեն 100,000-ից պոռնիկների թիւը հաւասար է
1875	964,538	2241	232
1876	995,699	2386	242
1877	1,024,193	2547	248
1878	1,054,701	2767	262
1882	1,196,205	3900	326
1883	1,232,716	3769	306
1884	1,271,677	3724	293
1885	1,315,610	3598	273

Այդպիսով 1875-ից մինչև 1878-ը տնտեսական կրիզիսի ժամանակամիջոցում, երբ կենսական մթերքների գները բար-ձրացած և աշխատավարձի չափը ընկած է եղել, պոռնիկների թիւը հետզհետէ աւելացել է: Իսկ 1882-ից մինչև 1885-ը, երբ մթերքները սկսել են էժանանալ և աշխատավարձը բարձրացել է, պոռնիկների թիւը սկսել է ընկնիլ:

1886 և 1887 թուականներին հացը, կարտոֆիլը և միսը յանկարծ սաստիկ էժանացել են և պոռնիկների թիւը մօտ 600-ով միանգամից պակասել է:

Նոյն թուերը,—ասում է Պաուլ Հիրշը,—մենք տեսնում ենք ամեն տեղ: Շեֆլէի առելով, Լոնդոնի ոստիկանական ստա-տիստիկան ցոյց է տալիս նոյնպէս, որ պոռնիկների թուի

¹⁾ Paul Hirsch.

բարձրանալը կամ ընկնելը սերտ կերպով կապուած է հացի գնի բարձրանալու և ընկնելու հետք:

Ճիշտ միևնոյն բանը,—աւելացնենք այստեղ,—մենք տեսնում ենք և ոճրագործութիւնների վերաբերմամբ: 1875 թուին, կրիգիսի սկզբում, կարգապահ ոստիկանութեան (Ordnungspolizei) կողմից պատժուել են 16,218 ոճրագործներ. 1878 թուին, կրիգիսի վերջում, նրանց թիւը հասել է 22,624-ի: 1882-ին, երբ արդիւնաբերութիւնը սկսել է ծաղկել, ոճրագործների թիւը եղել է 22,765, և հետզհետէ ընկնելով, 1885-ին հասել է մինչև 18,856:

1845 և 1846 թուականներին Բելգիայում և Ֆրանսիայում սով է տիրել: 1845 թուին, Բելգիայում, երդուեալների դատարանը սեփականութեան դէմ գործուած ոճիրները համար դատապարտել է 275 հոգու: 1846 և 47 թուականներին այդ թիւը հասել է 498-ի: Իսկ 1850 թուին, երբ սովի ազդեցութիւնը արդէն վերջացած է եղել, այդ թիւը ընկնում է մինչև 168:

Ֆրանսիայում 1845-ին դատապարտուել են 3798 հոգի, 1846-ին—4063 հոգի, 1847-ին—4580 հոգի: Իսկ 1848-ին, սովը վերջանալուց յետոյ, այդ թիւը ընկնում է մինչև 3287:

Այս թուերը պարզապէս ցոյց են տալիս թէ, որպիսի սերտ կապ կայ կենսական պիտոյքների գների բարձրութեան, կամ առհասարակ մարդկանց տնտեսական վիճակի և ոճրագործութիւնների թուի մէջ: Արժէ յիշատակել այստեղ և այն նշանաւոր պատմական փաստը, որ 1871 թուին, կոմմունայի ժամանակ, երբ ապագայի ազատ պետութիւնը, առուպի նման, կարճ ժամանակով շողացել է Նւրդպայի հորիզոնի վրայ Պարիզում, երեք ամսուայ ընթացքում տեղի չի ունեցել ոչ մի գողութիւն, ոչ մի ոճրագործութիւն:

Դառնանք պոռնիկութեան խնդրին:

Պոռնիկութիւնը, ինչպէս յայտնի է, քանի գնում աւելի ու աւելի հրէշաւոր չափեր է ընդունում:

Լոնդոնում դառնում պոռնիկանոցների թիւը 19 դարու կիսում կազմել է 5000, իսկ պոռնիկների թիւը մօտ 80,000: Ներկայումս, ուրեմն, հազիւ 50 տարի անցած, այդ թուերը կրկնապատկուել են. պոռնիկանոցների թիւը այժմ հաւասար է 10,000-ի, իսկ պոռնիկների թիւը 150,000: Բերլինում պոռնիկների թիւը ներկայումս 50,000-ից աւելի է, իսկ Պարիզում նա կազմում է 120,000: Բնորոշ է ժամանակակից կարգերի

համար, որ պրոստիտուցիան ինչպէս ցոյց է տալիս վիճակագրութիւնը աւելի արագ է աճում քան ընդհանուր ազգարնակութիւնը. մասնաւորապէս Բերլինում, վերջին 20 տարուայ ընթացքում, նա երկու անգամ աւելի արագ է աճել քան Բերլինի բնակիչների թիւը:

Իհնչու է այդպէս աճում պոռնկութիւնը և ո՞վ է այդքան պոռնիկների «սպասողը»։—Այն միլիօնաւոր մարդիկ, որոնք հնարաւորութիւն չեն ունենում շնորհիւ գոյութեան կռուի ծանրութեան ներկայ հասարակութեան մէջ ամուսնանալու, կամ «ազատ սիրոյ» միջոցով բաւարարութիւն տալու իրանց սեռական պահանջներին:

1895 թուին, Բերլինում, ամուսնացած մարդկանց թիւը եղել է 468,000, իսկ ամուրիների թիւը (18 տարեկանից մինչև 50 տարեկան հասակում)—451,000 հոգի: Ահա այդ լեզիօների պահանջին բաւարարութիւն տալու համար անհրաժեշտ են պոռնիկների տամեակ հազարները: Ժամանակակից տնտեսական անհաւասարութիւնը, ազգարնակութեան մեծամասնութեան անապահովութիւնը և աղքատութիւնը մի կողմից ստեղծում են տղամարդկանց այդ լեզիօները որոնց համար անհրաժեշտ է օգտուել պոռնկութիւնից. միւս կողմից կանանց ահագին բազմութիւններ, որոնք իրանց գոյութիւնը պահպանելու համար հարկադրուած են դիմել պոռնկութեան: Հաստատուած է նոյնիսկ պետական վիճակագրութեամբ (Գերմանիայում), որ արդիւնաբերութեան բազմաթիւ ճիւղերում կանանց ստացած վարձատրութիւնը այնքան քիչ է, որ նրանք չէին կարողանայ ապրել, եթէ բացի իրանց աշխատանքի ոյժը ծախելուց, չծախէին նաև իրանց մարմինները:

Պրոստիտուցիան,—ասում է Բերէլը, իր վերևը յիշուած աշխատութեան մէջ,—դարձել է բուրժուական հասարակութեան համար այնպիսի մի անհրաժեշտ սոցիալական հաստատութիւն, ինչպէս ոստիկանութիւնը, զօրքը, եկեղեցին և այլն: Նոյն միտքը արտայայտում է և Կարլ Կաուցկին. Պրոստիտուցիան, պատմում է նա, նոյնքան հին երևոյթ է, որքան հարստութիւնը և աղքատութիւնը: Բայց առաջ պոռնիկները մի տեսակ միջին տեղն էին բռնում մուրացկանների և գողերի վերաբերմամբ: Նրանք լուքսուսի (շքեղութեան) առարկաներ էին, որ հասարակութիւնը կարող էր իրան թոյլ տալ, բայց որից զրկուելը երբէք չէր սպառնայ նրա գոյութեանը: Այժմ աղքատները և անգործները չեն միայն, որ ստիպուած են ծախել իրանց մարմինները, այլ և աշխատաւոր կանայք: Պրոստիտուցիան այժմ լուքսուս չէ: Նա դարձել է արդիւնաբերութեան զարգացման

հիմքերից մէկը: Կապիտալիստական արդիւնագործութեան տիրապետութեան օրով, պրոստիտուցիան դառնում է հասարակութեան նեցուկներից մէկը:

Այդքան հրեշաւոր չափեր ու ձևեր են ընդունում մեզ դրահեցնող պոռնկութիւնը, ոճրագործութիւնները: Եւ այդ բոլորը, ինչպէս տեսանք, իր ամբողջ գիշատիչ ու մահասփիւռ ծանրութեամբ ընկնում է պրոլիտարիատի վրայ:

Այդքան սոսկալի է ներկայ հասարակութեան մեծամասնութիւնը կազմող սեփականագործի ու չքաւոր դասակարգի վիճակը:

Այո, սոսկալի է այդ վիճակը, բայց բարեբաղդաբար, պէտք է աւելացնենք մենք, յուսմատական է:

Պատմութիւնը երբէք տեղիք և իրաւունք չի տալիս իրան ճշմարիտ ըմբռնողներին, յոռետես լինելու իր վերաբերմամբ: Ստեղծելով իր զարգացման ընթացքում որոշ անհրաժեշտ ու անխուսափելի չարիքներ, նա միևնոյն ժամանակ կռոււմ-կոտորում է այն զէնքերը, որ պէտք է հարուածեն ու վերացնեն այդ չարիքները, ճանապարհ հարթելով մարդկութեան ազատ ու յաղթական առաջադիմութեան համար:

Թէ որոնք են այդ փրկարար զէնքերը, այս մասին մենք չենք կարող խօսել ներկայ յօդուածում: Ինչպէս նկատել էինք սկզբում, մենք վերցնում ենք այստեղ ինդրի միայն մի կողմը, — պրոլետարիատի ծագման և նրա վիճակի, նրա գոյութեան նիւթական պայմանների նկարագրութիւնը:

Սակայն մի երկու խօսք ևս:

Բուրժուա գիտնականներից շատերը և մինչև անգամ պրոլետարական իտէօլոգներից ոմանք Բերնշտէյն և ընկ. վերջին ժամանակներս շատ լաւատես են դարձել պրոլետարիատի դրութեան վերաբերմամբ: Ոչ ոք նրանցից չի ուրանում ի հարկէ, որ այդ դրութիւնը սարսափելի է ներկայումս, բայց, ասում են, քանի գնում նա նկատելի կերպով լաւանում է: Ծիջոտ է արդեօք այդ: Այս հարցին մենք պատասխանեցինք վերև բերած վիճակագրական թուերով և նկարագրութիւններով: Մենք տեսանք, որ ազգաբնակչութեան ահագին մասսաները հետզհետէ անցնում են պրոլետարեատի շարքերը, որ յաւելեալ արժէքի նորման, ուրիշ խօսքով, ինչպէս գիտենք, բանուորների շահագործութեան աստիճանը քանի գնում աւելի ու աւելի բարձրանում է, որ ալկոհոլականութիւնը, ոճրագործութիւնները, պրոստիտուցիան և դրանց հետ կապուած հիւան-

տութիւնները, մահացութիւնը քանի գնում աւելի ու աւելի մեծ չափեր են ընդունում:

Անկասկած ճիշտ է, որ բանուորները շնորհիւ իրանց կաղմակերպութիւնների և իրանց պրոֆեսիօնել կոուլի կարողացել են ստիպել կապիտալիստներին որոշ չափով լաւացնել իրանց աշխատանքի պայմանները, աւելացնել աշխատավարձը և այլն: Ըիշտ է և այն, որ նրանց քաղաքական կուսակցութիւնը, իր պարլամենտական կոուլով, կարողացել է հարկադրել կառավարութիւններին միջամտել կապիտալի և աշխատանքի յարաբերութիւնների մէջ և մի շարք օրէնքներ հրատարակել բանուորների օգտին: Բայց թէ այդ փոքրիկ, անմիջական տնտեսական նուաճումները և թէ ամբողջ նորագոյն «սոցիալական օրէնսդրութիւնը» անկարող են որ և է էական ու աչքի ընկղող փոփոխութիւն մտցնել պրոլիտարեատի վիճակի մէջ: Նրանք աննշան կաթիլներ են թշուառութեան այն ովկիանոսում, որ ներկայացնում է իրանից բանուոր դասակարգի դրութիւնը...

Ս. Շ.